

ענינים

בין המצרים
תש"פ

בעניני תשעה באב

18

ג. בהיתר רחיצת פנים לכלה בתשעה באב

ב. נטילה ג' פעמים בת"ב ביוצא מבית הכסא

א. נט"י בת"ב ביוצא מביהכ"ס וידיו נקיות

א. נט"י בת"ב ביוצא מביהכ"ס וידיו נקיות

בשו"ע סי' תקנ"ד סעי' י' כתב, נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך להיזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. והמ"ב שם ס"ק כ"א כתב בשם הב"י בס"י תרי"ג דמה דמותר הוא משום דאיכא רוח רעה השורה על הידים, והו"ל כטיט וכצואה דמותר להעביר הליכלוך, יעו"ש.

והנה לפי טעם זה דרוח רעה חשבי לה כטיט וכצואה, לכאורה היה נראה דה"ה אם יצא מבית הכסא קבוע נמי שרי ליטול ידיו בת"ב ויוהכ"פ, דהא קי"ל בס"י ד' סעי' י"ח דהיוצא מבית הכסא קבוע צריך נטילה משום רוח רעה, וכמשי"כ המ"ב שם בס"ק מ' דהיינו אף שלא עשה צרכיו ומשום דרוח רעה שורה שם, וכן היוצא מבית המרחץ דצריך ליטול ידיו משום רוח רעה כמבואר במ"ב שם, יהא מותר ליטול אף בת"ב ויוהכ"פ.

אמנם הגרע"א בס"י תרי"ג כתב, וז"ל, וביוצא מביהכ"ס אפי' לא עשה צרכיו ולא קינח כיון דצריך ליטול משום רוח רעה גם ביוהכ"פ לשחרית, וצ"ע. עכ"ל. הרי דמספקא ל' להגרע"א אי שרי משום רוח רעה ליטול ידיו, והובא בביאור הלכה שם, ועי"ש עוד בבה"ל שהביא מהפמ"ג ג"כ שנסתפק בזה.

והנה בתוס' יומא דף ע"ז ב' כתבו להתיר ליטול ידיו שחרית, וביארו הטעם בזה"ל, ואין לך מלוכלך בטיט ובצואה יותר מזה שלא נטל ידיו שחרית שאינו רשאי ליגע לפיו ולחוטמו ולאזניו ולעיניו וכו', עכ"ל, וכ"ה בב"י סי' תרי"ג בשם הר"ן, ויעו"ש בב"י שכתב כן גם בשם הרא"ש משום דאינו יכול להכניס ידיו לעיניו ולחוטמו וכדאמר' בשבת יד לפה תיקצץ יד לעין תיקצץ יד לחוטם תיקצץ, והוסיף עוד הרא"ש וז"ל, וא"כ סכנה הוא שא"א שלא יגע באחת מאלה, ואפי' חולה שאין בו סכנה אמרינן דסך כדרכו ואינו חושש, הלכך מותר לרחוץ ידיו ואינו חושש וכו' עי"ש. ומבואר דטעם ההיתר ל"ה משום דהוי כטיט וכצואה גרידא, אלא דמשום דאינו יכול ליגע בגופו שרי, ומשמע דבלא"ה אסור.

ומעתה לפ"ז לענין היוצא מביהכ"ס ומבית המרחץ אע"ג דרו"ר שורה על הידים לכאורה אין להתיר ליטול בת"ב ויוהכ"פ כיון דאינו אסור ליגע בעיניו וכו', ואין לומר דלשחרית ליטול כדי להתירו באמירת דבר שבקדושה, דבאמת לא נאסר כלל בדבר שבקדושה מחמת הרוח רעה, דבשו"ע סי' רכ"ז סעי' ג' כתב, ה' יושב בביהכ"ס ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוכד"ד יצא, וכתב שם המג"א וז"ל וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין וכו', והפמ"ג שם בא"א ס"ק ב' כתב דהיינו משום דבאופן זה אין הנטילה אלא משום רוח רעה ומותר לברך קודם נטילה זו, עי"ש, וכ"כ המ"ב שם ס"ק י"א, אלא שהוסיף שם דהיינו כדי שלא יפסיד הברכה מותר לו לברך קודם שיטול ידיו, ומזה משמע דלכתחילה אין לו לברך כן, וא"כ מועלת לו הנטילה להתירו לכתחילה באמירת דבר שבקדושה, אבל מ"מ י"ל דאין להתיר בשביל זה ליטול ידיו ביום הכיפורים ותשעה באב.

עוד יש לדון בהולכין לבית הקברות בת"ב וכמשי"כ הרמ"א בסוף סי' תקנ"ט יעו"ש, אי מותר לו ליטול ידיו אח"כ משום רוח רעה [היכא דנכנס לביה"ק], וכדאי' בשו"ע סי' ד' סעי' י"ח עי"ש, ולכאורה יש לדמות ד"ז להיוצא מביהכ"ס וידיו נקיות ורק רו"ר שורה עליהן, וכנ"ל, אך אולי מאחר שנהגו שאין נכנסים לבית קודם שנוטל ידיו כמשי"כ הרמ"א ביו"ד סי' שע"ו והובא במ"ב סי' ד' ס"ק מ"ג, [ויש לעי' דיתכן דהקפידא בזה היא רק בהלוית המת ולא בנכנס בבית הקברות], א"כ הוי כמו בנט"י שחרית דנתבאר לעיל דמותר משום שאינו יכול ליגע בעיניו וכו', וה"נ אינו יכול ליכנס לביתו, וצ"ע בכ"ז.

ב. נטילה ג' פעמים בת"ב ביוצא מבית הכסא

המג"א בס"י ז' כתב בשם ספר היכל הקודש דהיוצא מבית הכסא צריך לערות על ידיו ג' פעמים, ובלבושי שרד שם כתב דמקור ד"ז הוא מהא דאי' בזוהר דבבית הכסא רוחא דמסאבא שורה על ידיו, וא"כ צריך ליטול ג"פ כמו בשחרית דצריך עירוי ג"פ, והמג"א שם דחה דבריו וכתב דדווקא בנט"י דשחרית צריך ג"פ דרו"ר דשחרית היא בת חורין ומקפדת על ג"פ, והובא ד"ז במ"ב סי' ד' ס"ק ל"ט יעו"ש.

ויש להסתפק אם הנוהגים ליטול ג"פ ביציאתם מביהכ"ס כדעת ספר היכל הקודש, אי שרינן להו גם בת"ב ויוהכ"פ ליטול ג"פ, כיון דאין עושין כן לתענוג אלא כדי להעביר הרו"ר.

ובפשוטו ה"י נראה דאין להתיר ד"ז, דהנה בשו"ע סי' תקנ"ד סעיף י' כתב גבי נט"י שחרית דנוטל עד קשרי אצבעותיו, ויעו"י בשו"ע סי' קס"א סעי' ד' שכתב, שיעור נטילת ידים כל ה"ד עד הקנה של זרוע, וי"א עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וראוי לנהוג כדעת הראשון, ע"כ, ובמ"ב שם ס"ק כ"א כתב דהרבה ראשונים ס"ל דהשיעור הוא עד הקנה ויש לזהר מלהקל בזה,

ובביאור הלכה שם הביא בשם עצי אלמוגים שכתב דכיון דכן היא דעת גדולי הראשונים ה"ה הרי"ף והרמב"ם ור"ח וסמ"ג והריב"א והערוך והרשב"א כולם סוברים דמדינא צריך ליטול כל היד, א"כ חייב לנהוג כן דאין זה חומרא בעלמא אלא דינא, ע"ש בדבריו. ומבואר דאף שכן הוא הדין מ"מ בת"ב וביוהכ"פ לא הותר אלא עד קשרי אצבעותיו, ואע"ג שהוא עושה כן כדי לצאת דעת הנך ראשונים, ומשום שיש גם כמה ראשונים דסברי דשפיר סגי בהכי, יעו"ש בביא"ה"ל שכן דעת רש"י והרא"ש וסמ"ק ומרדכי ועוד ע"ש, ולפי"ז הרי ק"ו דאין ליטול ג"פ ביציאתו מביהכ"ס דא"י מדינא כלל.

אולם ראיתי במטה אפרים סי' תרי"ג סעי' ה' שכתב דהנהוג כל השנה ליטול ידיו ביציאתו מביהכ"ס ג"פ מותר לו לעשות כן אף ביוהכ"פ, ובאלף למטה שם כתב דה"ט דמותר דאינו מכיון להנאתו ולא הוי רחיצה של תענוג, וכ"ש לדעת היכל הקודש דמן הדין ראוי לעשות כן, ע"ש, ולפמ"ש דבריו צע"ג דאפי' למעלה מקשרי אצבעותיו לא התירו וכנ"ל וכ"ש ג"פ, [ומש"כ באלף למטה שם בטעמא דמילתא דל"ה רחיצה של תענוג, ד"ז אינו מוכרע וכמ"ש לעיל בעיון א', ובזה דנו הגרע"א והפמ"ג], וצ"ע.

ודו"ז מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב לי ע"ז במכתב תשובה וז"ל, בתשובה למכתבו שקבלתי היום בצום גדליה, נראה דיתכן דכיון שהעיקר הוא רק עד סוף קשרי האצבעות לכן מותר שפיר ג' פעמים כדרכו תמיד, אבל לא להוסיף להתרחץ בעוד מקום חדש^א שאין זה כ"כ עיקר אע"ג שכך דרכו כל השנה, וגם ראיתי בכף החיים סי' ד' אות י"ד שביום הכפורים ותשעה באב אין להם שליטה כ"כ, עכ"ד, וצ"ע.

ג. היתר רחיצת פנים לכלה בתשעה באב

ביומא דף ע"ג ב' תנן דהכלה מותרת לרחוץ פניה ביוהכ"פ, וכ"פ בשו"ע סי' תרי"ג סעיף י' דכלה כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה, [ועי' במ"ב שם ס"ק כ"ו], והנה לענין תשעה באב לא הביא השו"ע דהכלה מותרת לרחוץ פניה, ובמ"ב סי' תקנ"ד ס"ק כ"ט כתב דהכלה מותרת לרחוץ פניה כל שלשים יום, ובשעה"צ שם ס"ק ל"ח כתב דדין זה נזכר לענין יוהכ"פ וכ"ש לענין ת"ב.

וראיתי לחכם אחד שכתב לדון [דמה שלא הביאו הפוסקים דין זה גבי ת"ב משום] דבאמת י"ל דת"ב חמיר לענין זה מיוהכ"פ, דיוהכ"פ כל האיסור רחיצה בו הוא מדין עינוי, אבל ת"ב הרי מלבד דין עינוי שיש בו כיוהכ"פ, יש בו גם דיני אבילות, וכמו איסור ת"ת ושאלית שלום וכיוצא"ב, וא"כ איסור רחיצה בת"ב הוא גם משום דין עינוי וגם משום דין אבילות, ומעתה י"ל דכל מה שהותרה רחיצה לכלה היינו רק האיסור רחיצה שמחמת העינוי, אבל האיסור רחיצה שמחמת האבילות י"ל דלא הותר לכלה, וכמו דלא מצינו שהוזכר היתר זה בהלי אבילות שכלה בימי אבילה מותרת לרחוץ, והיינו משום דהאיסור רחיצה שמחמת אבילות לא הותר לכלה, עכ"ד.

ונראה דאי אפשר לומר כן, דהנה אבל מותר ברחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן, ואינו אסור אלא ברחיצת כל גופו כמבואר במו"ק דף ט"ו ב', ומה דמצינו ביוהכ"פ שאסור אפי' להושיט אצבעו במים, ע"ע זהו מדין עינוי, ולפי"ז הא דת"ב אסור אף ברחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן הוא רק משום הדין עינוי כיוהכ"פ, דאילו מדין האבילות הרי אינו אסור אלא ברחיצת כל גופו, וכ"כ המנ"ח מצוה ש"ג [י"ט].

ובמנחת חינוך שם כתב לבאר עפ"י, הא דת"ב שחל בשבת, דיש שיטות דנוהג בשבת דברים שבצינעא כמ"ש הרמ"א תקנ"ד י"ט, ומהאי טעמא האשכנזים מוחים במי שהולך לטבול בשבת זו משום איסור רחיצה, ומ"מ לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו וידיו כמנהגו תמיד, ואמאי לא נחמיר גם בזה בצינעא, אלא הביאור בזה דכיון דכל האיסור ברחיצת פניו ידיו ורגליו הוא רק משום דין עינוי ולא משום האבילות, דין התענית נדחה מכל וכל ואינו נוהג גם בצינעא, דכיון שהותר לאכול ולשתות מותר גם לרחוץ, ודוקא רחיצת כל גופו דאסור גם משום אבילות זה יש לאסור לדעת הרמ"א אף בשבת מדין דברים שבצינעא, עיי"ש. [מיהו לפי"ז עדיין יש להחמיר ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין, דזה אסור גם באבל וממילא נוהג בצינעא בשבת כמו איסור רחיצת כל הגוף].

ולפי"ז הרי אין שום טעם לאסור לכלה לרחוץ פניה בת"ב טפי מיוהכ"פ, דאי משום האיסור רחיצה שמחמת אבילות, זה הרי לא שייך כלל ברחיצת פניה לבד, דמשום אבילות אין איסור כלל ברחיצת פניו ידיו ורגליו וכמ"ש. ומה"ט פשוט מה דלא הוזכר היתרא דכלה בהלי אבילות, כיון דבאבל בלא"ה אין כלל איסור רחיצת פניו ידיו ורגליו, וכל האיסור הוא רק ברחיצת כל גופו, וזה באמת לא הותר אף לכלה, [א.ה. כיון שכל ההיתר הוא כדי שלא תתגנה על בעלה ולזה סגי ברחיצת פניה]².

מיהו בריטב"א תענית דף י"ג מבואר דאבלות דת"ב חמירא משום דהוי אבילות דרבים ולפיכך אסור בה אפי' רחיצת פניו ידיו ורגליו, ולפי"ז נמצא דאיסור רחיצת פניו ידיו ורגליו בת"ב הוא גם משום דין עינוי וגם משום דין אבילות, ושוב י"ל דבת"ב לא הותר לכלה לרחוץ פניה משום איסור אבילות, [ורק ביוהכ"פ שהוא איסור עינוי לבד התירו לה]. אלא דלפי"ז בת"ב שחל בשבת יהא אסור גם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן משום דין אבילות בצינעא, וזה לא שמענו וכמו שהעיר במנ"ח. ואולי לא החמירו לנהוג אבילות בצינעא אלא במה שאסור מעיקר דיני אבילות, אבל מה שאסור רק משום חומרא דאבלות דרבים זה לא החמירו לנהוג בשבת בצינעא.

משיעורי הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א ♦ נכתב ע"י א' השומעים וע"ד הכותב בלבד ♦ בכל עניני הגליון iyunim2@gmail.com או בפל' 050-4178704

^א א.ה. כפי הנראה כוונתו לחלק בין אם מוסיף לרחוץ עוד מקום, לבין אם חוזר ורוחץ מה שרחץ כבר, דמה שכבר רחץ אין איסור לחזור ולרוחצו, וצ"ב דלכאורה כל רחיצה אסורה, ואף במקום שרחץ כבר.

^ב א.ה. ויל"ע דמ"מ נפק"מ לענין רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין שזה אסור אף באבל, ובזה י"ל דלא הותרו איסורי אבילות אף בכלה, ורק ביוהכ"פ דאיסור משום עינוי לבד הותר לכלה וכנ"ל. ולפי"ז אבל ות"ב חמירי עכ"פ לענין שאסור לכלה לרחוץ בהם פניה בחמין. מיהו יש לומר דרחיצה בחמין בלא"ה לא הותרה לכלה כיון דא"י לצורך שלא תתגנה על בעלה, ולכן אף אי נמא דהיתרא דכלה הוא גם על האיסור רחיצה דאבלות, מ"מ לרחוץ בחמין אסורה דאין בזה כ"כ צורך, שו"ר במ"ב הנ"ל שכתב דסיכה ג"כ מותרת לכלה.